

І АІ ДВІ ЕЕ АІ НЕ²АЕАІ І В І АОАІ ²СІ О ДІ ÇАЕОЕО НОДОВОДДЕ
І АО²І І АЕУІ І - АЕІ І І І ²ЕЕ

Визначено основні напрямки дослідження економічного механізму, на основі яких обґрунтовано доцільність використання поняття "механізм розвитку структури національної економіки", охарактеризовано його суб'єкти, об'єкти, складові, фактори та функції.

The basic areas of research of the economic mechanism were determined, on the basis of which the practicability of use of the notion "mechanism of development of the national economy structure" was substantiated, its subjects, objects, constituents, factors and functions were described.

Однією з основних умов стабільного розвитку національної економіки є вдосконалення її структурних пропорцій. Непослідовний характер перетворень структури вітчизняної економіки, відсутність чітко визначених пріоритетних напрямків і шляхів їх досягнення негативно впливають на економічну ситуацію в Україні. В умовах кризи, що розпочалася у вітчизняній економіці особливо актуальним є використання механізмів, які дозволяють підвищити ефективність структурних реформ, що потребує розробки механізму, який відобразив би закономірності функціонування та розвитку структури національної економіки.

Поняття механізму структурних змін досить часто використовується в сучасній економічній літературі. Механізм реалізації структурних перетворень розглядають навіть як один з головних компонентів стратегії структурних змін [4, с. 11]. Незважаючи на це, підходи до його визначень мають досить значні розбіжності [3, с. 64; 4, с. 11; 6, с. 73; 11, с. 38], а саме поняття не є ні загально визнаним, ні настільки самодостатнім, щоб мати свій абстрактний зміст й бути категорією взагалі.

Широке використання, теоретичне та прикладне значення вказаного поняття потребують розробки методологічних орієнтирів, які дозволять виявити сутнісні ознаки механізму, що відображає структурні зміни національної економіки, охарактеризувати його суб'єкти, об'єкти, складові, фактори та функції. Для досягнення визначеної мети виділимо найсуттєвіші напрямки дослідження економічного механізму.

Етимологія категорії "механізм" вказує на необхідність дослідження його як способу здійснення певного виду діяльності, як сукупності елементів, що приводять їх у дію, причинно-наслідкових зв'язків, що відображають закономірності процесів [5, с. 355; 12, с. 266]. В такій площині французькі науковці розглядають економічний механізм, як певне вихідне економічне явище, яке викликає ряд інших, за відсутності необхідності додаткових імпульсів, вказують на їх послідовність і наявність очевидних результатів [7, с. 12]. В якості носія і реалізатора організації системи механізм розглядає й академік Ю. М. Осипов. Згідно його робіт, механізм є системою, що має свою структуру, якісно різноманітні елементи, особливі закономірності, зв'язки, протиріччя, виконує певні суспільні функції, володіє специфічними властивостями і ознаками [10].

Досліджуючи економічний механізм як систему, доцільно виокремити механізм функціонування і механізм розвитку системи [2, с. 21; 1, с. 168–212]. Механізм функціонування економічної системи відображає спосіб існування економічної системи за умови фіксованих цілей, зовнішніх і внутрішніх умов, а механізм її розвитку характеризує трансформації, що відбуваються внаслідок зміни цілей та умов існування. Одночасне дослідження механізму функціонування і механізму розвитку дозволяє представити систему як сукупність відносно статичних та динамічних процесів.

При виявленні основних характеристик економічного механізму важливо враховувати його здатність до керованості. Широке розповсюдження в вітчизняній літературі отримав підхід, згідно якого механізм розглядають як сукупність форм, методів, важелів, правових норм, за допомогою яких суспільство використовує економічні закони, здійснює економічну політику [3, с. 64]. Не заперечуючи необхідності державного регулювання економіки, слід відмітити, що такий підхід не враховує об'єктивні, організаційні закономірності, периферійні сили та стихійні механізми і тому є досить обмеженим і малоефективним в умовах розбудови ринкової економіки й поширення принципів економічної свободи і демократії. Тому пропонуємо розглядати економічний механізм, як складну здатну до самоорганізації систему,

вдосконалення якої відбувається внаслідок дій стихійних ринкових механізмів та державного регулювання. На доцільність такого підходу вказують й ряд дослідників механізмів державних і ринкових регуляторів економічної системи [8; 9].

У дослідженні господарської діяльності національної та світової економіки використовується велика кількість економічних механізмів, серед яких особливе місце відводиться механізмам рівноваги між попитом і пропозицією, між виробництвом і споживанням, національної економіки і зовнішнього світу, механізму економічного циклу та ін. Їх поділяють на відкриті та закриті механізми, механізми, які можна обрахувати кількісно, та ті, що не мають кількісної оцінки [7]. Всі вони певним чином взаємопов'язані і тому при аналізі певного економічного механізму необхідно визначити його роль та місце серед інших механізмів, проаналізувати їх взаємозв'язки та взаємозалежності.

Вищенаведені характерні риси економічного механізму дозволяють досліджувати його згідно наступних напрямків: як систему, що є сукупністю взаємопов'язаних елементів, в якості яких можуть бути визначені суб'єкти, об'єкти та відносини між ними; як сукупності послідовних дій та явищ, які відображають закономірності та причинно-наслідкові зв'язки, рушійні сили й фактори економічного явища; як складову статичних і динамічних процесів, що відображають механізм функціонування і розвитку економічної системи; як сукупність об'єктивних незалежних від зовнішнього впливу механізмів та державного регулювання економічної системи; як елемент більш складного механізму. Визначені теоретичні орієнтири дозволили проаналізувати механізм, що відображає функціонування та зміни структури національної економіки і отримати певні результати, наведені нижче.

В якості поняття, що одночасно відображає спосіб функціонування структури національної економіки та її зміни запропонувати "механізм розвитку структури національної економіки", який є сукупністю поперемінно змінюючих один одного механізмів функціонування структури національної економіки і структурних змін. Де механізм функціонування структури національної економіки характеризує відносно статичну структуру макроекономічної системи, характеризує її становлення та зрілість, тобто кількісне зростання, диференціацію, інтеграцію елементів і зв'язків між ними за умови певних цілей, зовнішніх і внутрішніх умов. А механізм структурних змін відображає виникнення і перетворення системи, які супроводжуються руйнацією попередніх і появою нових елементів та зв'язків, що формують нову якість системи.

Основними елементами механізму розвитку структури національної економіки є його об'єкти, суб'єкти та відносини між ними. Об'єкт механізму – це пропорції, що характеризують основні підсистеми національної економіки, до яких віднесемо галузеву, секторну, регіональну, соціально-економічну, організаційно-економічну, техніко-економічну, відтворювальну, зовнішньоекономічну структури. Основними суб'єктами механізму на мікрорівні є домашні господарства, фірми та підприємства, на макроекономічному рівні вони поєднуються в інституційні сектори, галузі, регіони. Таким чином, секторна, галузева і регіональна структури являються одночасно об'єктами і суб'єктами визначеного механізму.

Між визначеними суб'єктами виникають соціально-економічні, організаційно-економічні, техніко-економічні відносини, відносини в процесі відтворення суспільного продукту, відносини з суб'єктами інших економічних систем. Їх відображають соціально-економічна, організаційно-економічна, техніко-економічна, відтворювальна і зовнішньоекономічна структури.

Зміни визначених структурних пропорцій відбуваються під впливом дії зовнішніх і внутрішніх факторів. Основним фактором структурних змін в економіці ринкового типу, його рушійною силою є протиріччя, яке виникає між потребами, інтересами суб'єктів національної економіки та здатністю суспільного виробництва їх задовольнити, яка залежить від рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. За умови відсутності державного регулювання економічних процесів, визначене протиріччя вирішується завдяки дії механізму цін, конкуренції, переливу капіталу, тобто завдяки дії стихійних сил ринкових механізмів.

Факторами, що впливають на інтенсивність структурних змін є поділ праці, науково-технічний прогрес, циклічність економічного розвитку, міжнародна економічна інтеграція, економічна нерівномірність розвитку регіонів, структури інших систем.

Підвищити ефективність структурних змін можуть засоби державного регулювання. За умов відносно стабільного розвитку економіки, ефективного функціонування ринкового механізму, структурні зміни здійснюються в рамках загальної системи державних заходів регулювання економічних процесів. Проведення промислової, регіональної, інноваційної, інвестиційної, приватизаційної, антимонопольної, соціальної, зовнішньоекономічної політики дозволяє регулювати галузеві, секторні, регіональні,

технологічні, відтворювальні, соціально-економічні, організаційно-економічні та зовнішньоекономічні пропорції національної економіки.

В складних умовах трансформаційної економіки структурна політика повинна зайняти домінуючу роль і скоординувати діяльність всіх напрямків економічної політики, що впливають на структурні зміни на єдиній концептуальній основі і поєднати їх в стратегічній програмі, що визначала б цілі, пріоритети й механізми структурної трансформації.

Вищесказане дає змогу досліджувати механізм розвитку структури національної економіки, як систему, що відображає функціонування суб'єктів структури національної економіки, відносини між ними та рушійні сили й фактори стихійного ринку і державного регулювання, внаслідок яких відбуваються їх зміни. В якості основних функцій механізму розвитку структури національної економіки запропонувати наступні: розбудову оптимальних пропорцій національної економіки, яка повинна забезпечити соціальну орієнтованість та економічну ефективність національної економіки; вирішення суперечностей між існуючим технологічним способом виробництва та інтересами суб'єктів національної економіки, внаслідок чого відбувається їх вдосконалення; забезпечення умов стабільного розвитку національної економіки, підвищення ефективності виробництва, рівня та якості життя населення. Дослідження механізму розвитку структури національної економіки, згідно визначених теоретичних основ, потребує подальшого дослідження оптимальних макроекономічних пропорцій національної економіки, та розробки механізмів державного регулювання, які б дозволили підвищити ефективність структурних змін.

Література

1. Аверьянов А. Н. Системное познание мира: Методологические проблемы. – М.: Политиздат, 1985. – 263 с.
2. Большие системы: моделирование организационных механизмов / В. Н. Бурков, Б. Данев, А. К. Енапеев и др. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
3. Волков Н. В. Структурные сдвиги в экономике США в 1970–80 гг. – М.: Наука. – 1989. – 128 с.
4. Дорогунцов С., Горская Е. Трансформация структуры экономики: теория и практика // Экономика Украины. – 1998. – № 1. – С. 4–11.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах, Т. 2 / Відп. ред. Мочерний С. К. – К.: Видавничий центр "Академія". – 2001. – С. 848.
6. Красильников О. Ю. Структурные сдвиги в экономике современной России. – Саратов: Научная книга, 2000. – 183 с.
7. Кульман Анри. Экономические механизмы: Пер. с фр. / Общ ред. Н. И. Хрусталевой. – М.: АО Изд-ая группа "Прогресс" "Универс", 1993. – 192 с.
8. Лукінов І. І. Регулюючі ринкові і державні механізми в агробізнесі України // Економіка АПК. – 1999. – № 1. – С. 48–49.
9. Мельник Л. Ю., Макаренко А. П. Зміст та складові господарського механізму у ринковій економіці // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 24. – С. 10–12.
10. Осипов Ю. М. Основы теории хозяйственного механизма. – М.: Из-во МГУ, 1994. – 368 с.
11. Романова О. А., Филатова М. Г. Формирование механизма государственного регулирования структурной перестройки: Методологический аспект. – Екатеринбург: Уро РАН, 1997. – 67 с.
12. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 576 с.